

SCHRIKBEELDEN

2015 | 3 IVMV online magazine

SCHRIKBEELDEN

INHOUDSOPGAVE

INTRO

1. Sigrid Burg, Heidi de Mare en Inge van der Vlies – SCHRIKBEELDEN. Schrik op schrik, hoe blijft een mens gezond?

COLUMNS

2. Mijke Bleecke, 'Schaamrood....?! VW – slimme marketing of publiek weten?'
3. Gabriël van den Brink, 'Kinderlijk moralisme. Rumor rond Zwarte Piet.'
4. Gabriël van den Brink, 'Ontplofte werelden. Hoe de realiteit door media onzichtbaar wordt.'
5. Gabriël van den Brink, 'Rembrandt in Geldermalsen? De verwording van burgerschap.'
6. Joost Pollmann, 'Schrikbeelden in strips: slecht, slechter, slechtst.'

BESPIEGELING

7. Sigrid Burg, 'Over mijn LIKE, bloggen in twee werelden.'
8. Wilbert Schreurs, 'Van Rome naar Parijs. Milieu als schrikbeeld vanaf de jaren 70 tot nu.'
9. Inge van der Vlies, 'Mens met merk. Monotonie als garantie voor professionaliteit.'

ESSAYS

10. Cécile R.L. Boot, Maarten C.A. van der Sanden, Martin Klein en Frans Meijman, 'The elaboration likelihood model revisited: a biological explanation and a somatic extension'.
11. Gawie Keyser, 'Het theater van shock-and-awe. Het westerse kijkkader en de subversieve werking van IS-geweldsbeelden'.
12. Heidi de Mare, 'Mulvey's one-dimensional system. A last look at "Visual Pleasure"', [English translation of '[Mulvey's eendimensionale systeem](#). Bij dezen dan voor het laatste "Visual Pleasure"', in: *Versus*, no. 2 [1986]: 35-54], translation by Gawie Keyser.
13. Heidi de Mare, Frans Meijman en Suzanne Nieuwenhuis, 'Schrikbeeld: Nee, of toch JA? Orgaantransplantatie in de fictie doorleefd'.
14. Connie Veugen, 'Our abiding fear of the new. Computer games and controversy'.

REVIEWS

15. Leo van Bergen, 'Medische Monsterrakels. Te mooi om waar te zijn', boekbespreking van Cristin O'Keefe Aptowicz, *Dokter Mütter's medische mirakels. De opkomst van de moderne geneeskunde*, plastische chirurgie.
16. Heidi de Mare, 'Laura Mulvey's Legacy – Scary Movie-Scholars?!', bespreking van Laura Mulvey c.s. (eds.), *Feminisms. Diversity, Difference, and Multiplicity in Contemporary Film Cultures*. [AUP 2015].
17. Heidi de Mare, 'Schrikbarend? Over gemak en ongemak van Kunst als bron in Religie en Criminologie', dubbelbespreking van *Apocalyps in kunst* [2014] en themanummer 'De kunst van het verbeelden' van het *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* [2014].

BEELDBIJDRAGEN

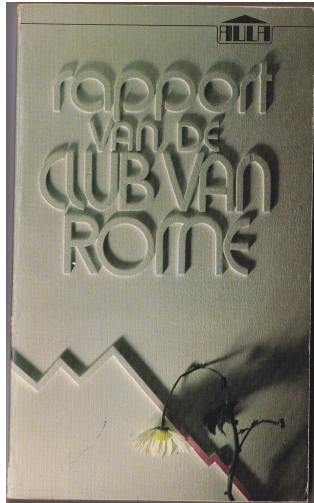
18. Tonie van Marle, 'Van schoonheid naar schok en visa vers. De totstandkoming van het kunstproject WAR/RAW'.
19. Dik Nicolai, 'Is, was, komt'.
20. Geertrui van den Brink: 'Wat gebeurt daar?'.

BEELDFORMATIE

21. SCHRIKBEELDEN

Op de omslag van het themanummer een fragment van het stilleven 'Is, was, komt' [2016] van fotograaf Dik Nicolai (c), speciaal voor dit themanummer over SCHRIKBEELDEN gemaakt (bijdrage 19).

Met andere woorden: de toekomst ziet er niet best uit en het wordt hondsmoeilijk om die rampzalige ontwikkelingen bij te sturen.²

Cover: rapport de Club van Rome

Het definitieve rapport verschijnt in Nederland bij uitgeverij Het Spectrum. Van de pocket editie wordt binnen enkele maanden het ongekende aantal van 300.000 exemplaren verkocht. Daar komen er in de jaren daarna nog eens 600.000 bij. Hoe valt de enorme belangstelling voor het rapport te verklaren? Zijn het de toegankelijke formuleringen? Neem een passage als de volgende: 'De groei remmende druk, die van de negatieve terugkoppelingsmechanismen

uitgaat, wordt reeds in de meeste sectoren van de menselijke samenleving gevolgd. De voornaamste reactie van de maatschappij op deze druk werd slechts op de negatieve terugkoppelingskringlopen zelf gericht.' Geen proza dat uitnodigt tot doorlezen, en het is maar de vraag of veel van de lezers het rapport van kaft tot kaft hebben doorgenomen. Maar dat lijkt ook niet het motief geweest voor de aanschaf ervan. Dat motief moeten we eerder zoeken in een andere behoefte, en wel die aan slecht nieuws.

Het is een behoefte die van alle tijden is, aldus journalist Sander van Walsum, die zich daarbij onder meer baseert op het boek *De Angst-machine* van filosoof René Boomkens:

'Angst voor dood, verderf, crisis en rampspoed is eigen aan de mens. Het is een faciliteit waarmee hij zich voor onbezonnenheid behoedt.'³

Bij de receptie van het rapport van de Club van Rome, zoals in Nederland, lijkt nog een andere factor in het spel te zijn geweest, en dat is de uitdijende consumptie. De groeiende welvaart die zich vanaf de jaren vijftig van de 20^e eeuw aftekende, lijkt bij menigeen een

schuldgevoel te hebben opgeroepen: zie je wel, dit kan niet goed blijven gaan.

Er worden na de verschijning van het rapport al meteen kanttekeningen gemaakt. Frits Böttchen, hoogleraar fysische geografie en het enige Nederlandse lid van de Club van Rome, benadrukt dat het nieuws over het naderende einde van de mensheid geen voorspelling is, maar slechts een van de mogelijke scenario's. Er zijn wel degelijk maatregelen mogelijk om dat einde af te wenden.⁴ En in het najaar van 1972 verschijnt bij uitgeverij Elsevier *De Contra-club van Rome*, een schotschrift van futuroloog Fred Polak. Volgens Polak staat de mensheid er heel wat rooskleuriger voor dan Peccei c.s. betogen. Overigens hebben de opstellers van de Het rapport van de Club van Rome achteraf het verwijt gekregen dat ze slordig met de data omsprongen. Zo hielden er geen rekening

mee dat grondstoffen in de toekomst op andere wijze zouden kunnen worden gewonnen en dat de uitputting daarvan mogelijk veel minder ver weg was dan zij voorspelden.⁵ Van de wetenschappelijke waarde van het rapport is weinig heel gebleven.

Is er in onze omgang met angstwekkende toekomstbeelden aangaande het milieu, veel veranderd? Volgens journalist Jelmer Mommers niet. In een artikel voor De Correspondent met de titel '[Is er leven na het apocaholisme?](#)' stelt hij dat het vertoog over wat hij 'apocaholisme' noemt (waarbij hij doelt op de collectieve hang naar doemscenario's voor de toekomst van de mensheid) gekenmerkt wordt door een drietal clichés.

Allereerst de ernstige waarschuwing, vervolgens de meer specifieke als-dan-voorspelling (als we hiermee doorgaan, dan is dit ons lot) en tot slot de 'we hebben nog tijd om in te grijpen'-oplossing.⁶

De clichés die Mommer schetst, zijn ook in het rapport van de club van Rome al aanwezig. In de inleiding van het rapport staat al meteen een waarschuwing die er niet om

liegt, namelijk dat de mensheid in een 'Kritieke Situatie' is beland, waarbij sprake is van een 'diepe malaise van de maatschappij', en dat 'wij niet in staat [zijn] passende antwoorden te bedenken'.⁷ Ook de als-dan-voorspellingen zijn in het rapport aan te treffen. Zo stellen de auteurs dat het 'kennelijk doel van het huidige wereldsysteem is het voortbrengen van meer mensen met meer (voedsel, goederen, schone lucht en schoon water) voor ieder'. Als de mensheid doorgaat met dit streven is het onontkoombaar dat 'deze uiteindelijk een van de vele aardse begrenzings zal bereiken'.⁸ En tot slot is er de oplossing. Ook die is, zij het met het nodige voorbehoud, in het rapport opgenomen. Aan het slot geven de leden van het uitvoerend comité van de Club van Rome namelijk aan dat ze 'met zeer grote zorg vervuld, maar niet wanhopig' zijn.⁹ Kortom, er is nog tijd om in te grijpen.

Aan het klimaatakkoord dat in Parijs is gesloten liggen hele andere modellen ten grondslag. Maar dat neemt niet weg dat de door Jelmer Mommers geschetste trias van waarschuwing, voorspelling en oplossing, moeiteloos overleefd is gebleven.

Volgens Volkskrant-correspondent Arie Elshout is angst 'de vroedvrouw van het akkoord van Parijs'.¹⁰ Of het aan de Parijse top ten grondslag liggende vertrouwen in de wetenschap gerechtvaardigd is en of het milieu zich wil voegen in het keurslijf dat de basis vormt van de berekeningen, zal de toekomst moeten leren. Maar één ding is duidelijk: onze behoefte aan apocalyptische beelden van de toekomst is onverminderd groot. Wat dat betreft is er tussen Rome en Parijs weinig verschil.

¹ Begin 2015 verschijnt in het open-access tijdschrift [Atmospheric Chemistry and Physics](#) een [artikel](#) geschreven door zeventien wetenschappers onder aanvoering van de bekende Amerikaanse klimaatexpert James Hansen. Het smelten van de gletsjers bij Groenland en Antarctica gaat tien keer zo snel als eerder voorspeld, en dat zal leiden tot een aanzienlijk snellere stijging van de zeespiegel dan tot nu toe werd geraamd. Een schrikbeeld dat buitengewoon ernstig klinkt. De voorpagina's van de Nederlandse kranten haalt het echter niet. In de meeste dagbladen is de waarschuwing ergens achterin weggemoffeld. Dit hebben we al zo vaak gehoord.

² Meadows, D.L., e.a., *Rapport van de Club van Rome. De grenzen aan de groei* (Ned. vertaling van *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome Project*), Utrecht/Antwerpen 1972.

³ Walsum, S. van, 'Het is altijd crisis', *de Volkskrant*, 8-2-2003.

⁴ Kromme, A. de, 'Maatschappij "ombuigen" is helemaal niet nodig!', *De Telegraaf*, 12-1-1972.

⁵ Woltz, W., '[De Club van Rome](#): Grenzen aan de groei, 1972. De oogst van onze eeuw', *NRC Handelsblad*, 17 september 1999.

⁶ <https://decorrespondent.nl/3184/Is-er-leven-na-het-apocaholisme-/415929053056-b8eef0ea>, geraadpleegd 12-11-2015.

⁷ Meadows, 1972, p.14.

⁸ Ibid: 84.

⁹ Ibid: 188.

¹⁰ Elshout, A., 'Unieke eerste stap; nu aan het werk', *De Volkskrant*, 14 december 2015.